

Uzupełniające miary statusu osób na rynku pracy¹

Ocena rynku pracy jest dokonywana przez pryzmat wartości miar statusu osób na tym rynku. Wśród tych miar stopa bezrobocia jest najbardziej rozpowszechnionym i najczęściej wykorzystywanym wskaźnikiem. Innymi miarami są współczynnik aktywności zawodowej oraz liczba osób biernych zawodowo. Są one wykorzystywane przez ekonomistów i badaczy społecznych zajmujących się m.in. problemami ubóstwa i wykluczenia społecznego do budowania prognoz gospodarczych.

Procesy zachodzące na współczesnym rynku pracy są bardzo złożone. Ewoluuje on w sposób dynamiczny, podlegając fluktuacjom sezonowym i częstym zmianom. Ludzie w sposób elastyczny starają się dostosować do zachodzących zmian. W rezultacie często zmieniają miejsce pracy, podejmują zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy, dostosowując je do potrzeb rynku czy podejmują pracę na własny rachunek. Dodatkowo pojawiła się kategoria osób pracujących o bardzo niskich dochodach, zagrożonych biedą (w Polsce ok. 11,5% w 2010 r. według danych Eurostatu²). Zjawiska te powodują, iż podział na pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo okazuje się być niewystarczający.

W 2011 r. Eurostat zaproponował wykorzystanie trzech nowych miar opisujących sytuację na rynku pracy, które uzupełniają klasyfikację MOP. Sposób ich adaptacji do polskich warunków został opracowany przez GUS (*Notatka...*, 2011). Nowe miary wyodrębniają trzy grupy osób. Dwie pierwsze wydzielone są z grupy biernych zawodowo i obejmują osoby, które nie spełniły jednego z trzech kryteriów wymaganych do uznania za osobę bezrobotną, jednak mają wiele cech wspólnych z osobami bezrobotnymi. Co więcej, są to osoby, które z dużym prawdopodobieństwem podejmą pracę, więc można je uznać za potencjalnie aktywne zawodowo. Trzecią grupę stanowią osoby pracujące, wykonujące pracę w niepełnym wymiarze godzin, które chciałyby pracować w większym wymiarze.

Celem artykułu jest zaprezentowanie dodatkowych miar uzupełniających informacje o stanie rynku pracy w Polsce. Wyodrębnienie osób znajdujących się na pograniczu pomiędzy pracą i bezrobociem oraz bezrobociem i biernością zawodową pozwoli lepiej zrozumieć zmiany zachodzące na rynku pracy. Pierw-

¹ Autor dziękuje pracownikom CIS za dokonanie obliczeń oraz Iwonie Biały, Hannie Strzeleckiej i Agnieszce Zgierskiej za uwagi i komentarze do artykułu. Wszystkie opinie są poglądami autora i nie powinny być wiązane z instytucjami, w których pracował i pracuje.

² Eurostat, EU-SILC, In-work at-risk-of-poverty rate, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesov110&plugin=1>.

szym krokiem będzie zbadanie liczebności wymienionych grup. Następnym krokiem będzie analiza ich podstawowych cech oraz stwierdzenie, czy ich liczba jest stała czy podlega zmianom, zwłaszcza sezonowym. Podjęta zostanie próba ustalenia, czy i w jaki sposób zmiany liczby osób potencjalnie aktywnych zawodowo są powiązane z cyklem gospodarczym. Następnie zostaną wyodrębnione osoby niepełnozatrudnione, co uzupełni obraz rynku pracy o liczebność dostępnej, a nie w pełni wykorzystanej siły roboczej.

PRZEGLĄD LITERATURY

Opis polskiego rynku pracy był przedmiotem wielu opracowań naukowych. Do najważniejszych w ujęciu makroekonomicznym należy zaliczyć pracę Sochy i Sztanderskiej (2002) — analizującą strukturalne przyczyny bezrobocia podczas transformacji w Polsce oraz opracowanie Tyrowicz (2011) — badające zjawisko histerezy bezrobocia.

Kolejne prace, w których podstawą są dane jednostkowe, koncentrują się na analizowaniu obserwowanych przepływów na rynku pracy oraz zjawisku bezrobocia. Góra i Walewski (2002) wyznaczyli szereg miar stopy bezrobocia równowagi dla okresu 1993—2001. Pokazali, że istotną rolę odgrywają przepływy między aktywnością i biernością zawodową. Obserwacje te zostały potwierdzone na podstawie szerszego modelu przepływów na rynku pracy przez Strawińskiego (2009). Wskazał on, że najważniejszą determinantą stopy bezrobocia jest tempo odpływu z bezrobocia i bierności do zatrudnienia. Cechą charakterystyczną polskiego rynku pracy jest przepływ do i z bierności zawodowej. Roszkowska (2009) pokazała, że osoby bezrobotne otrzymujące zasiłki nie mają motywacji do poszukiwania pracy. Zaczynają jej szukać dopiero w momencie utraty prawa do tego świadczenia. Z kolei Gradzewicz i Strzelecki (2011) rozważali popyt na pracę, pokazując wpływ tworzenia i likwidowania miejsc pracy na stopę bezrobocia. W początkowych okresach spowolnienia gospodarczego przeważa likwidacja miejsc pracy. Powoduje ona przyrost liczby bezrobotnych i determinuje wzrost stopy bezrobocia. Z kolei wpływ tworzenia miejsc pracy jest równomiernie rozłożony w czasie i ma większą rolę w trakcie przyspieszenia gospodarczego. Przytoczone badania mogą wskazywać, że wyodrębnienie osób potencjalnie aktywnych zawodowo na rynku pracy jest bardzo ważne w analizie tego zagadnienia.

Niepełne wykorzystanie zasobów pracy w przedsiębiorstwach polskich było analizowane przez Strzeleckiego i in. (2009). Wyniki tego badania wskazują, że przedsiębiorstwa mają tendencję do „przechowywania” pracy w okresach spowolnionego tempa wzrostu rozwoju gospodarczego. Sposobem jest tutaj zmniejszanie czasu pracy. Biorąc pod uwagę wyniki badania, zaobserwowanie zwiększonej liczby osób niepełnozatrudnionych w okresach spowolnionego tempa wzrostu rozwoju gospodarczego będzie oznaczało potwierdzenie tej tezy.

DEFINICJE UZUPEŁNIAJĄCYCH MIAR STATUSU OSÓB NA RYNKU PRACY

Podstawowym badaniem dotyczącym rynku pracy w Polsce jest Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL). Metodologię tego badania oparto na zaleceniach Eurostatu i definicjach MOP. Według tej organizacji podstawowym rozróżnieniem jest podział na osoby aktywne i bierne zawodowo. Do aktywnych zawodowo zaliczane są osoby pracujące lub bezrobotne. Definicje zaadaptowane do BAEL można znaleźć w publikacji *Aktywność...* (2011).

Pracujący to osoby w wieku 15 lat i więcej, które w okresie badanego tygodnia wykonywały przez co najmniej jedną godzinę pracę przynoszącą zarobek lub dochód. Do osób pracujących zalicza się również osoby, które miały pracę, ale jej nie wykonywały z powodu choroby, urlopu macierzyńskiego lub wypoczynkowego. Dodatkowo, do pracujących zalicza się osoby, które miały pracę, ale jej nie wykonywały z innych przyczyn niż wymienione, przy czym długość przerwy w pracy wynosiła do 3 miesięcy albo powyżej trzech miesięcy, pod warunkiem że osoby były pracownikami najemnymi i otrzymywały co najmniej 50% dotychczasowego wynagrodzenia. Warto zaznaczyć, że z uwagi na przyjęte rozwiązania metodologiczne BAEL, liczba osób pracujących nie obejmuje pracujących mieszkających w gospodarstwach zbiorowych, np. hotelach pracowniczych oraz osób pracujących za granicą na rzecz pracodawców polskich.

Osoba bezrobotna według przyjętych założeń musi spełniać jednocześnie cztery warunki: być osobą w wieku 15—74 lata; nie być osobą pracującą; aktywnie poszukiwać pracy przez 4 tygodnie przed tygodniem badania, wliczając jako ostatni tydzień badany; być gotową do jej podjęcia w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu, w którym prowadzone jest badanie. Za osobę bezrobotną uznaje się również osobę, która nie poszukuje pracy, ponieważ ma już ją uzgodnioną, oczekuje na jej rozpoczęcie przez okres nieprzekraczający 3 miesięcy i jest gotowa ją podjąć. Z kolei osoby bierne zawodowo to osoby, których nie zaklasyfikowano jako pracujące lub bezrobotne.

Uzupełniające miary — zdefiniowane i zaproponowane przez grupę roboczą do spraw rynku pracy przy Eurostacie (LAMAS) — uszczegóławiają klasyfikację MOP. Uzupełnienie miar następuje poprzez wyłonienie dodatkowych kategorii z grupy osób pracujących i biernych zawodowo. Celem wyodrębnienia dodatkowej kategorii osób biernych zawodowo jest wskazanie grupy osób zbliżonych pod względem cech rynku pracy do osób bezrobotnych, które z pewnych względów nie mogą być klasyfikowane jako osoby bezrobotne. W ten sposób (w pewnym sensie) definicja została złagodzona bez jej zmiany. Wyodrębnienie części osób pracujących ma za zadanie wskazanie na niepełne wykorzystanie dostępnych zasobów pracy w gospodarce. Definicje te zostały zaadaptowane do BAEL (*Niewykorzystane...*, 2011; *Notatka...*, 2011).

Dwie pierwsze kategorie osób są wyodrębnione z populacji biernych zawodowo. Są to osoby, które nie spełniają tylko jednego z czterech warunków nie-

zbędnych do uznania za osobę bezrobotną. Pokazują one potencjał umożliwiający zwiększenie aktywności zawodowej społeczeństwa w krótkim okresie.

Osoby bierne zawodowo poszukujące pracy, ale niegotowe do jej podjęcia, to osoby, które są zaliczane do biernych zawodowo, są w wieku 15—74 lata i spełniają jeden z następujących warunków: aktywnie poszukują pracy, ale nie są gotowe do jej podjęcia w okresie dwóch tygodni; stosują wyłącznie bierne metody poszukiwania pracy lub nie zadeklarowały metody poszukiwania pracy; znalazły pracę, czekają na jej rozpoczęcie w ciągu 3 miesięcy, ale nie byłyby gotowe do jej podjęcia w okresie najbliższych dwóch tygodni; znalazły pracę, ale rozpocznie się ona nie wcześniej jak za 3 miesiące. Z kolei brak aktywnego poszukiwania pracy lub brak gotowości do podjęcia pracy w ciągu najbliższych dwóch tygodni uniemożliwia zaliczenie tych osób do grupy bezrobotnych, ale są to osoby, które chcą wykonywać pracę.

Osoby bierne zawodowo nieposzukujące pracy, ale gotowe do jej podjęcia, to osoby w wieku 15—74 lata, bierne zawodowo, zniechęcone do poszukiwania pracy, które jednak chciałyby wykonywać pracę zawodową.

Osoby niepełnozatrudnione są to osoby w wieku 15—74 lata pracujące w niepełnym wymiarze czasu pracy, które chciałyby i są gotowe pracować w większym wymiarze czasowym.

RYNEK PRACY W LATACH 2006—2010

Przed przystąpieniem do analizy wartości uzupełniających miar stanu rynku pracy przedstawimy dane dotyczące stanu i ewolucji polskiego rynku pracy w okresie 2006—2010. Wybrany okres badania jest determinowany dostępnością danych z BAEL umożliwiających identyfikację dodatkowych stanów na rynku pracy.

Podstawową miarą aktywności ekonomicznej jest współczynnik aktywności zawodowej. W pierwszym kwartale 2006 r. jego wartość wynosiła 53,5%. W analizowanym okresie, wskutek spowolnienia gospodarczego, aktywność zawodowa malała. W rezultacie wskaźnik osiągnął minimum — 53,2% w pierwszym kwartale 2007 r. Od tego okresu wartość współczynnika aktywności zawodowej wzrastała i w ostatnim kwartale 2010 r. wyniosła 55,8%.

Dużym fluktuacjom podlegała również stopa bezrobocia. Przede wszystkim należy wspomnieć o wahaniach sezonowych. Z reguły najwyższa stopa bezrobocia obserwowana jest w pierwszym kwartale każdego roku, a najniższa — w trzecim kwartale. Zjawisko jest wywoływane pracami sezonowymi w budownictwie czy rolnictwie. W pierwszym kwartale 2006 r. stopa bezrobocia wynosiła 16,1%, po czym odnotowano jej dość szybki spadek do 6,6% w trzecim kwartale 2008 r. Wskutek trudności gospodarczych i zawirowań na rynku związanych z kryzysem finansowym stopa bezrobocia wyraźnie wzrosła i na koniec czwartego kwartału 2010 r. wynosiła 9,3%.

Zmiany liczby osób bezrobotnych kształtowały się podobnie do zmian stopy bezrobocia w ostatnich latach, również podlegając wahaniom sezonowym. Należy wspomnieć, iż w latach 2006—2010 populacja osób w wieku 15 lat i więcej zwiększyła się o ok. 300 tys. osób. W pierwszym kwartale 2006 r. liczba osób pozostających bez pracy kształtowała się na poziomie 2,7 mln. Następnie sytuacja na rynku pracy poprawiała się, a liczba osób bezrobotnych stopniowo się obniżała. Spadek trwał aż do trzeciego kwartału 2008 r., w którym odnotowano 1,1 mln bezrobotnych. Od tamtego czasu poziom bezrobocia stopniowo rósł aż do osiągnięcia 1,7 mln osób w czwartym kwartale 2010 r.

Osoby potencjalnie aktywne zawodowo

Do tej kategorii zaliczane są osoby, które niecałkowicie wypadły z rynku pracy, ale są zaliczane do biernych zawodowo. Osobami potencjalnie aktywnymi zawodowo są poszukujący pracy, ale niegotowi do jej podjęcia oraz osoby nieposzukujące pracy, ale mimo wszystko gotowe ją podjąć. Według definicji MOP są one klasyfikowane jako osoby bierne zawodowo. Badania przeprowadzone w 27 krajach unijnych wskazują, że są one silniej związane z rynkiem pracy niż osoby całkowicie bierne zawodowo (De la Fuente, 2011). Wyniki te zostały potwierdzone w pierwszych wstępnych analizach w Polsce (*Aktywność...*, 2011).

Zestawienie liczby osób potencjalnie aktywnych zawodowo i liczby osób pracujących (wykr. 2) pokazuje, że te dwie grupy są w pewnym stopniu komplementarne. Gdy pracujący zaczynają tracić pracę, jeśli nie spełniają kryterium osoby bezrobotnej, to nie wszyscy wypadają z rynku pracy na stałe. Ok. 10% pracujących przechodzi do zasobu potencjalnej aktywności. W momencie ożywienia gospodarczego, gdy rośnie zatrudnienie, równocześnie towarzyszy temu zjawisku spadek liczby osób potencjalnie aktywnych zawodowo. Osoby z tej grupy wracają na rynek pracy.

Liczba osób potencjalnie aktywnych zawodowo, analogicznie jak liczba pracujących, jest wyraźnie wyższa w drugim i trzecim kwartale każdego roku, a niższa w pierwszym i czwartym kwartale. Szczególnie silna sezonowość jest obserwowana wśród mężczyzn i mieszkańców wsi. Ich liczba wzrasta o ok. 20% w miesiącach zimowych w stosunku do liczebności obserwowanej w miesiącach letnich. Takie zachowanie osób potencjalnie aktywnych zawodowo można wytłumaczyć sezonowym charakterem prac w rolnictwie czy budownictwie. Do tej grupy mogą być zaliczani również pracownicy szarej strefy, tzn. osoby, które pracują, ale nie robią tego oficjalnie.

Osoby bierne zawodowo poszukujące pracy, ale niegotowe do jej podjęcia

Jedną z podgrup osób potencjalnie aktywnych zawodowo są osoby bierne, które poszukują pracy, ale z różnych powodów nie są gotowe, aby ją podjąć w ciągu najbliższych dwóch tygodni. Przykładem takich osób mogą być młode kobiety korzystające z urlopu wychowawczego.

Liczbę osób biernych zawodowo, które aktywnie poszukują pracy, ale nie są gotowe do jej podjęcia pokazano na wyk. 4. W całym analizowanym okresie, poza pierwszymi dwoma kwartałami 2006 r., jest to niemal liczba stała, nieprzekraczająca 150 tys. osób i podlegająca jedynie nieznacznym wahaniom. W celu identyfikacji liczby osób biernych zawodowo poszukujących pracy niegotowych do jej podjęcia w powiązaniu ze zjawiskami zachodzącymi na rynku pracy zbadano korelację zmian ich liczby ze zmianami liczby osób pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo. Spośród analizowanych szeregów najsilniejszą korelację stwierdzono ze zmianami liczby osób nieaktywnych zawodowo (0,5).

Takie kształtowanie się liczebności tej grupy i słaby związek ze zmianami innych grup może skłaniać do wyciągnięcia wniosku, że nie jest to grupa, której wyodrębnienie jest w stanie istotnie wpłynąć na postrzeganie sytuacji na rynku pracy. Ponadto brak powiązania zmian liczebności tej grupy z liczbą osób aktywnych zawodowo dodatkowo potwierdza powyższe stwierdzenie.

Osoby bierne zawodowo nieposzukujące pracy, ale gotowe do jej podjęcia

Drugą grupę osób potencjalnie aktywnych zawodowo stanowią osoby, które nie szukają pracy, ale są gotowe do jej podjęcia. W tym przypadku przykładem są osoby zniechęcone. W rezultacie poszukiwań nie były w stanie znaleźć satysfakcjonującego zajęcia i z tego powodu zaprzestały aktywnego szukania pracy, jednak nadal chciałyby pracować zawodowo.

Liczba osób nieposzukujących pracy, ale gotowych do jej podjęcia została przedstawiona na wyk. 5. Jak widać, grupa osób gotowych do pracy, ale jej nieposzukujących jest również w pewnym stopniu komplementarna z liczbą osób pracujących. Wzrost liczby pracujących powoduje spadek liczby osób nieposzukujących pracy, ale gotowych do jej podjęcia i *vice versa*. Sugeruje to, że źródło bezpośrednich przepływów między aktywnością i biernością zawodową stanowią osoby, które chcą pracować, ale po utracie pracy z pewnych względów nie mogą być klasyfikowane jako osoby bezrobotne. Zmiany liczby osób nieposzukujących pracy gotowych do jej podjęcia są najsilniej skorelowane ze zmianami liczby osób pracujących (wartość współczynnika korelacji — 0,6).

Zróznicowanie tej grupy pod względem płci, miejsca zamieszkania i wykształcenia jest zbliżone do obserwowanego zróżnicowania w grupie potencjalnie aktywnych zawodowo (wykr. 3). Zatem postanowiono nie przeprowadzać szczegółowych analiz.

Osoby niepełnozatrudnione

Ostatnią kategorią, której wyróżnienie zostało zaproponowane przez Eurostat są osoby niepełnozatrudnione. Ta kategoria różni się od dwóch poprzednio omówionych, ponieważ jest wyłoniona spośród osób pracujących. Osoby niepełnozatrudnione są to osoby w wieku 15—74 lata, zatrudnione w niepełnym wymiarze czasu, które chciałyby i mogłyby pracować więcej. Stanowią one niewykorzystane rezerwy pracy. Ich obecność może świadczyć o występowaniu zjawiska „chomikowania” pracy przez pracodawców (Strzelecki i in., 2009). W okresie spowolnienia gospodarczego pracodawcy zamiast zwalniać pracowników, co jest kosztowne, skracają czas ich pracy, pozostawiając zatrudnienie na niezmiennym poziomie. Uzyskane wyniki wskazują, że w okresie spowolnienia gospodarczego następuje wzrost wielkości tej populacji.

Liczba osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu, które chciałyby pracować dłużej zmienia się w latach objętych analizą od 250 tys. do 450 tys. osób. Na wyk. 6 zobrazowano zmiany kwartał do kwartału liczby osób bezrobotnych i liczby osób niepełnozatrudnionych. Obserwowane zmiany wielkości obu tych grup są bardzo podobne. Szeregi zmian są silnie skorelowane (wartość współczynnika korelacji Pearsona wynosi 0,7). Oznacza to, po pierwsze, że oso-

by niepełnozatrudnione w Polsce są bardziej zbliżone pod względem cech związanych z rynkiem pracy do osób bezrobotnych niż do osób pracujących. Po drugie, jest to zatem inaczej niż w innych krajach Unii Europejskiej (De la Fuente, 2011). Po trzecie, ich znaczenie na rynku pracy jest mniejsze niż osób biernych zawodowo, ale gotowych do podjęcia pracy.

Liczba osób niepełnozatrudnionych jest nieznacznie większa w miastach niż na wsi. Jednocześnie dużo większa liczba kobiet niż mężczyzn pracuje w niepełnym wymiarze godzin pracy i chciałaby pracować dłużej. Na podstawie danych z wyk. 7 należy uznać, że te relacje są stabilne i rozmiary poszczególnych subpopulacji są stałe.

W strukturze osób niepełnozatrudnionych dominują osoby o wykształceniu zasadniczym zawodowym. Stanowią one ponad 40% populacji niepełnozatrudnionych mężczyzn, prawie 30% kobiet, niemal 30% mieszkańców miast oraz 40% mieszkańców wsi. Drugą co do wielkości grupą były osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym. Sugeruje to, że wśród osób niepełnozatrudnionych, które chciałyby pracować dłużej zdecydowaną większość stanowią te, które potrafią wykonywać określone prace. Zatem wysoka specjalizacja zawodowa wydaje się być nie zaletą, a ograniczeniem przy poszukiwaniu zatrudnienia.

TABL. 1. STRUKTURA NIEPEŁNOZATRUDNIONYCH WEDŁUG WYKSZTAŁCENIA I MIEJSCA ZAMIESZKANIA W LATACH 2006—2010 W %

Wykształcenie	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
Wyższe	12,0	19,7	22,1	10,3
Policealne i średnie zawodowe	20,3	27,8	27,0	22,3
Średnie ogólne	6,5	10,9	10,6	7,2
Zawodowe	41,1	29,2	28,6	40,0
Gimnazjalne i niższe	19,9	12,4	11,6	19,9

Źródło: BAEL (lata 2006—2010), GUS.

PRZEPLYWY OSÓB NA RYNKU PRACY

Jednym z wyznaczników możliwości dostosowania rynku pracy do zmieniających się warunków gospodarczych jest obserwowana intensywność przepływów osób pomiędzy poszczególnymi grupami osób na rynku pracy. Dokonano zatem analizy kwartalnych przepływów pomiędzy sześcioma wyróżnionymi kategoriami na rynku pracy (trzema tradycyjnie wyróżnianymi i trzema zgodnymi z propozycją Eurostatu). W tym celu zestawiono obserwacje dotyczące osób, które uczestniczyły w dwóch kolejnych kwartałach w BAEL. Należy tu zaznaczyć, że badanie to jest wykonywane na zasadzie panelu rotacyjnego. Rozmiar zbadanej populacji

ulega zmianie z kwartału na kwartał. Ponadto nie zawsze możliwe jest dotarcie do tych samych respondentów w kolejnym kwartale. Dodatkowo liczba obserwowanych osób przepływających pomiędzy niektórymi kategoriami jest nie większa niż błąd standardowy szacunku, w szczególności dotyczy to przepływów osób między dodatkowo wyróżnionymi kategoriami. Wszystkie te elementy powodują, że wyniki mogą nie być w pełni reprezentatywne. Z tego względu dokonano prezentacji wyłącznie wielkości relatywnych, które są obarczone niższym błędem szacunku.

Liczby podane w tabl. 2 obliczono na podstawie obserwacji wszystkich osób, które były badane w dwóch kolejnych kwartałach w okresie I kwartał 2006 r.—IV kwartał 2010 r. Przedstawiono tam przeciętne natężenie przepływów pomiędzy kategoriami osób na rynku pracy w analizowanym okresie. Zdecydowano się na prezentację średniego natężenia przepływów, aby wyeliminować wpływ sezonowości, np. wartość w wierszu niepełnozatrudnieni i kolumnie pełnozatrudnieni oznacza, że średnio 20,9% osób, które w poprzednim kwartale były klasyfikowane jako niepełnozatrudnione, w kolejnym kwartale zostały zaklasyfikowane jako pełnozatrudnione.

Najliczniejszymi, a zarazem najbardziej trwałymi kategoriami na rynku pracy są osoby mające pracę w pełnym wymiarze godzin, czyli pełnozatrudnione (przeciętnie 14,4 mln pracujących) oraz pozostające w bierności zawodowej (przeciętnie 12,8 mln osób). Kolejne trzy kategorie są to grupy osób niepełnozatrudnionych (przeciętnie 150 tys. osób), bezrobotnych (1,6 mln osób) i nieposzukujących pracy gotowych do jej podjęcia (700 tys. osób). Charakteryzują się one podobną trwałością — po ok. 75%. Oznacza to, że ok. 3/4 osób, które były zaliczone do tej kategorii rynku pracy w poprzednim kwartale pozostaje w tej samej kategorii w kolejnym kwartale. Najmniej trwałą, a zarazem podlegającą największym zmianom, pomimo prawie stałej liczebności, jest grupa osób poszukujących pracy niegotowych do jej podjęcia (ok. 120 tys. osób).

TABL. 2. PRZECIĘTNE KWARTALNE PRZEPLYWY POMIĘDZY KATEGORIAMI GRUP OSÓB NA RYNKU PRACY W LATACH 2006—2010 W %

Grupy osób podlegających przepływowi	Pełnozatrudnieni	Niepełnozatrudnieni	Bezrobotni	Nieposzukujący gotowi do podjęcia pracy	Poszukujący niegotowi do podjęcia pracy	Pozostali bierni zawodowo
Ogółem przepływy						
Pełnozatrudnieni	97,6	0,3	0,9	0,2	0,0	1,0
Niepełnozatrudnieni	20,9	72,7	3,5	1,1	0,2	1,6
Bezrobotni	13,4	0,9	75,7	3,7	1,1	5,1
Nieposzukujący gotowi do podjęcia pracy	5,3	0,4	5,3	70,4	0,2	18,3
Poszukujący niegotowi do podjęcia pracy	10,2	1,2	21,8	3,1	48,1	15,6
Pozostali bierni zawodowo	1,0	0,0	0,6	0,7	0,1	97,6

TABL. 2. PRZECIĘTNE KWARTALNE PRZEPLYWY POMIĘDZY KATEGORIAMI GRUP OSÓB NA RYNKU PRACY W LATACH 2006—2010 W % (dok.)

Grupy osób podlegających przepływom	Pełnozatrudnieni	Niepełnozatrudnieni	Bezrobotni	Nieposzukujący gotowi do podjęcia pracy	Poszukujący niegotowi do podjęcia pracy	Pozostali bierni zawodowo
W tym przepływy z wyłączeniem osób niezmiennających kategorii w badanym okresie						
Pełnozatrudnieni	x	12,9	35,9	8,4	1,4	41,4
Niepełnozatrudnieni	76,5	x	13,0	4,1	0,7	5,8
Bezrobotni	55,2	3,9	x	15,4	4,6	20,9
Nieposzukujący gotowi do podjęcia pracy	18,1	1,5	17,9	x	0,6	61,8
Poszukujący niegotowi do podjęcia pracy	19,7	2,3	42,0	6,0	x	30,0
Pozostali bierni zawodowo	41,1	1,9	24,4	29,7	3,0	x

U w a g a. Kategoria „pozostali bierni zawodowo” obejmuje biernych zawodowo z wyłączeniem biernych nieposzukujących pracy gotowych do jej podjęcia oraz biernych poszukujących pracy niegotowych do jej podjęcia. Szarym tłem wyróżniono odsetek osób pozostających w tej samej kategorii rynku pracy, czyli *de facto* nieprzepływających pomiędzy kategoriami.
Z r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

W celu bardziej precyzyjnego zobrazowania natężenia przepływów pomiędzy stanami na rynku pracy przedstawiono w tabl. 2 relatywne wielkości przepływów obliczone z wyłączeniem osób niezmiennających swojego statusu na rynku pracy. Zatem uwzględniono jedynie osoby zmieniające status na rynku pracy w stosunku do wszystkich pracowników wychodzących z danej kategorii. Wśród przechodzących do pełnego zatrudnienia największą relatywną intensywnością charakteryzuje się przepływ z pracy w niepełnym wymiarze czasowym. Ponad 3/4 pracowników pracujących w takim wymiarze znajduje pracę pełnoetatową, 55% osób bezrobotnych trafia również do pracy pełnoetatowej. Dość wysoką wartość relatywną ma także przepływ pomiędzy biernością zawodową i zatrudnieniem na pełny etat. W liczbach absolutnych ten przepływ jest większy niż napływ z bezrobocia do pracy na pełny etat.

Niska intensywność napływów oraz stosunkowo wysoka liczba odpływów z pracy niepełnoetatowej wskazują, że na polskim rynku pracy nie jest ona atrakcyjną alternatywą w stosunku do zatrudnienia w pełnym wymiarze godzin. To, co jest zaskakujące i zastanawiające, to fakt, że osoby całkowicie biernie dużo częściej podejmują pracę pełnoetatową niż osoby potencjalnie aktywne zawodowo. Ponadto wielkość przepływów pomiędzy trzema stanami bierności, pomimo że w skali relatywnej znacznie różni się intensywnością, w skali absolutnej jest niewielka i pozostaje na zbliżonym poziomie kilkunastu tysięcy osób.

Stany bezrobocia i bierności zawodowej są zbliżone pod względem struktury przepływów do innych stanów, pomimo tego, że ten pierwszy jest znacznie mniej trwały. Pomijając osoby pozostające w tej samej kategorii, relatywnie

największe odpływy z tych kategorii są do pracy na pełny etat oraz przepływy między bezrobociem i biernością zawodową. Warto zauważyć również dużą liczbę osób przechodzących z bierności do poszukiwania pracy bez gotowości do jej podjęcia. Świadczyć to może o stopniowej aktywizacji osób biernych zawodowo, ale może też wskazywać na istnienie znacznego rozmiaru pracy nierejestrowanej. Osoby pracujące nieoficjalnie chciałyby pracować w sposób w pełni sformalizowany, jednak nie mogą znaleźć odpowiedniego miejsca pracy.

Grupy osób poszukujących pracy niegotowych do jej podjęcia oraz nieposzukujących pracy gotowych do jej podjęcia pod względem struktury przepływów wyglądają na bardzo zbliżone, różnią się jedynie pod względem przepływu o największej intensywności. Osoby nieposzukujące pracy gotowe do jej podjęcia najczęściej stają się całkowicie bierne zawodowo, a osoby szukające, ale niegotowe do jej podjęcia stają się bezrobotne. Z obu grup ok. 20% osób w trakcie jednego kwartału znajduje pracę, przy czym częstość znalezienia pracy jest nieco wyższa w subpopulacji osób poszukujących pracy, ale niegotowych do jej podjęcia.

Podsumowanie

Ze względu na rozmiar oraz kształtowanie się w kolejnych kwartałach najważniejszą z trzech uzupełniających miar jest grupa osób nieposzukujących pracy, ale gotowych do jej podjęcia. Grupa ta liczy ok. 700 tys. osób, w skali relatywnej oznacza to od 5% do 10% populacji pracujących i ponad 70% osób potencjalnie aktywnych zawodowo. Zmiany wielkości tej grupy są odwrotne do zmian rozmiaru grupy osób pracujących. Gdy liczebność pracujących rośnie, maleje liczba osób biernych zawodowo, które nie poszukują pracy, ale są gotowe ją podjąć, jeśli nadarzy się okazja i na odwrót. W rezultacie zmiany liczby osób potencjalnie aktywnych zawodowo są antycykliczne. Rozmiar wspomnianych grup stanowi pewne, chociaż niecałkowite, wytłumaczenie obserwowanych w Polsce znacznych przepływów bezpośrednich między pracą i biernością zawodową. Należy zauważyć, że skala bezpośrednich przepływów jest większa. Drugą ciekawą obserwacją dotyczącą tej grupy osób są znaczne przepływy do bezrobocia.

Występowanie tak licznych przepływów między osobami nieposzukującymi pracy, biernymi zawodowo i grupą osób pracujących może świadczyć o niewielkiej skuteczności prowadzonej aktywizacji na rynku pracy. Osoby tracące zatrudnienie nie angażują się w poszukiwanie pracy, wybierają metody pasywne, mają uzgodnioną pracę w przyszłości (w szczególności dotyczy to prac sezonowych) albo pracują poza oficjalnym rynkiem pracy.

Próba oszacowania intensywności przepływów pomiędzy sześcioma wyróżnionymi kategoriami pokazała, że niepełne zatrudnienie oraz nieposzukiwanie

pracy z gotowością do jej podjęcia mają zbliżoną trwałość do stanu bezrobocia, natomiast stan poszukiwania pracy bez gotowości do jej podjęcia jest znacznie mniej trwały.

Analiza zróżnicowania dodatkowych grup pod względem takich cech, jak płeć czy miejsce zamieszkania pokazała, że we wszystkich grupach powielane są cechy obserwowane w badanej populacji. Wśród osób potencjalnie aktywnych zawodowo jest więcej kobiet niż mężczyzn oraz więcej mieszkańców miast niż obszarów wiejskich.

dr Paweł Strawiński — *Uniwersytet Warszawski*

LITERATURA

- Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski II kwartał 2011* (2011), GUS
- De la Fuente M. (2011), *New measures of labour market attachment*, „Statistics in Focus”, No. 57
- Góra M., Walewski M. (2002), *Bezrobocie równowagi w Polsce — wstępna analiza i próba oszacowania*, „Polska Gospodarka”, nr 4
- Gradzewicz M., Strzelecki P. (2011), *Kreacja i destrukcja miejsc pracy w polskiej gospodarce w świetle publikowanych danych miesięcznych*, „Bank i Kredyt”, nr 42/5
- Niewykorzystane potencjalne zasoby pracy (na podstawie BAEL)* (2011), materiał na konferencję prasową 22 grudnia 2011 r., GUS
- Notatka informacyjna poprzedzająca publikację wskaźników uzupełniających stopę bezrobocia MOP* (2011), materiał na konferencję prasową 25 października 2011 r., GUS
- Roszkowska S. (2009), *Aggregate matching function. The case of Poland*, „Central European Journal of Economic Modelling and Econometrics”, No. 1(1)
- Socha M., Sztanderska U. (2002), *Strukturalne podstawy bezrobocia*, PWN, Warszawa
- Strawiński P. (2009), *Ins and Outs of Polish Unemployment*, „Central European Journal of Economic Modelling and Econometrics”, No. 1(3)
- Strzelecki P., Wyszynski R., Sączuk K. (2009), *Zjawisko chomikowania pracy w polskich przedsiębiorstwach po okresie transformacji*, „Bank i Kredyt”, nr 40/6
- Tyrowicz J. (2011), *Histereza bezrobocia w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego

SUMMARY

The Author presents supplementary measures of labour market status in Poland. In 2011, Eurostat proposed to use three new measures of describing the situation on the labour market to supplement the classification of the International Labour Organisation. Definitions of these measures are discussed, and the calculations for Poland in the period 2006—2010 are presented. Isolating

those on the borderline between work and unemployment, and unemployment and inactivity, allows to better understand changes in the labour market. Looking from the stocks and flows in the labour market, the most important among newly introduced groups are the economically inactive people not looking for work but ready to take it.

РЕЗЮМЕ

Автор характеризует дополнительные измерители на фоне основных показателей статуса людей на рынке труда в Польше. В 2011 г. Евростат предложил использование трех новых измерителей характеризующих ситуацию на рынке труда, которые дополняют классификацию МОТ. В статье было обсуждено их определение и были представлены расчеты для Польши за 2006—2010 гг. Выделение лиц находящихся на границе между работой и безработицей, а также безработицей и экономической пассивностью позволяет лучше понять изменения происходящие на рынке труда. С точки зрения состояния и потока числа лиц на рынке труда, наиболее важную группу (среди дополнительно выделенных групп) составляли экономически пассивные лица, которые не искали работы, но были готовы начать работать.